

גירושין ודפוסי התקשרות

מבוא

גירושין הינה תופעה רווחת כיום בעולם (קופרשמיט, 2000) וידוע כי היא אחד מאירוע החיים הקשים והמשמעותיים ביותר בחיי האדם (Amato & Sobolewski, 2001). אחת מהשפעות שיש לגירושין הורים הינה על ההתקשרות של הילד להורה (Lopez, Melendez & Rice, 2000). הספרות המחקרית מעלה על נס את חשיבות ההתקשרות של הילד להורה ובמשך השנים הוכיחה את חשיבותה והשפעותיה הרבות על התפתחותו ותפקודו של הילד (Bowlby, 1988). המחקר הנוכחי מבקש להתמקד בקשר שבין גירושין הורים לבין ההתקשרות של הילדים, בפרט האם גירושין הורים מובילים להתפתחות של סגנונות התקשרות לא בטוחה, כפי שנטען במחקרי עבר (Lopez, Melendez & Rice, 2000). כמו כן, מחקר זה מבקש לחדד את הידע בנוגע להבדלים המגדריים וינסה לענות לשאלה האם גברים ונשים מגיבים באופן שונה לגירושין הורים, בהיבט של סגנונות התקשרות.

גירושין והשפעתם על ילדים

גירושין הינה תופעה כלל עולמית. נראה כי בשנים האחרונות חלה עלייה בשיעור הגירושין בארץ ובעולם ועל פי הסטטיסטיקה, כל ילד שלישי נאלץ להתמודד עם משבר הגירושין (קופרשמיט, 2000). גירושין נתפסים כאחד מאירועי החיים הקשים ביותר. זהו אירוע בלתי מתוכנן במעגל החיים, ללא לוח זמנים קבוע מראש, וללא טקסים סמליים וחברתיים שתפקידם מתן לגיטימציה לתהליך ותמיכה בו. כמו כן, נראה כי נכון יותר להסתכל על גירושין כאירוע מתמשך ולא אירוע יחיד בודד. פעמים רבות גירושין ההורים הינם צעד ראשון בסדרת מעברים משפחתיים שהילד צריך להתאים את עצמו אליהם. לדוגמא, נמצא כי מרבית הילדים שחוו גירושין הורים, נאלצו להתמודד עם נישואים שניים של לפחות אחד מן ההורים ורבים מהילדים הללו חוו גם גירושין הורים שניים. ממצאים אלו מצביעים שככל שמספר המעברים המשפחתיים עולה, הרווחה הפסיכולוגית של הילד נפגעת ויורדת (Amato & Sobolewski, 2001).

לפיכך, לגירושין יש השלכות משמעותיות על תפקודו הרגשי והחברתי של הילד. ההשלכות האלו נובעות בשל השפעתם של הגירושין על התנאים בהם הילדים מתפתחים ומתחנכים וכן, כתוצאה מהשינויים ביחסים המשפחתיים, עימם הילדים נאלצים להתמודד. למעשה, המערכת המשפחתית שהייתה מוכרת עד כה לילד וזו שסיפקה את צרכיו הנפשיים והרגשיים, מתערערת ומתפרקת וכתוצאה, הילד עלול להביע קשיים רגשיים ובעיות התנהגות קשות. תגובות הילדים נעות על קשת רחבה החל מכך שהילד עלול לחוש אובדן וצער ואף להזכיר חווית אבל ועד להכחשה מוחלטת למציאות החדשה. בנוסף, ישנם ילדים שעלולים להאשים את עצמם בגירושין ההורים או לחילופין לבעוס על ההורים ולחוש עוינות כלפיהם (קופרשמיט, 2000). כמו כן, ילדים יכולים להפנים את המציאות החדשה ולבטא זאת בקשיים תפקודיים שונים. בהשוואה לילדים להורים נשואים, נמצא כי ילדים להורים גרושים, מביעים יותר בעיות התנהגות, חווים יותר קשיים רגשיים, בעלי ביצועים לימודיים נמוכים יותר וחווים יותר קשיים ביחסים חברתיים (Amato, 2014).

קשיים של ילדים להורים גרושים מתבטאים בכל טווח הגילאים. בקרב גילאים צעירים מאד נמצא כי ילדים להורים פרודים בעלי הישגים נמוכים יותר במבחנים קוגניטיביים ובבחינת ההתקשרות לאם בגיל 24 חודשים וכן, מביעים אינטראקציה שלילית יותר עם האם בגיל 15 ו36 חודשים (Clarke-Stewart, Vandell, McCartney, Owen & Booth, 2000). בנוסף, נראה כי כאשר גירושין מתרחשים בגילאי בית

ספר יסודי, ילדים מביעים יותר קשיים רגשיים ובעיות התנהגות מאשר בגילאים מאוחרים יותר, אשר הקשיים באים לידי ביטוי יותר בפרק הלימודי (Lansford, Malone, Castellino, Dodge, Pettit & Bates, 2006). ייתכן והסיבה לכך הינה שילדים צעירים פחות מסוגלים להעריך באופן מציאותי את הסיבות וההשלכות של גירושין, עשויים להרגיש יותר חרדת נטישה עקב עזיבה של אחד ההורים את הבית ועשויים יותר להאשים את עצמם בגירושין (Hetherington, 1989). מחקרם של Størksen, Røysamb, Holmen and Tambs (2006), מחדד את הסברה כי בגילאי גיל ההתבגרות, ההשפעה החזקה ביותר של גירושין באה לידי ביטוי בתחום הלימודי. ניתן להסביר זאת בכך שלאחר גירושין, ההורים פחות פנויים לתמיכה ולעזרה בשיעורי הבית. כמו כן, כאשר אחד ההורים נעדר מהבית ולהורה השני נוספו מטלות ותפקידים רבים מבעבר, הדבר עלול להפחית את תשומת הלב ההורית לתפקודו האקדמי של הילד ולתמיכה בכך. סיבה נוספת לכך יכולה להיות כי ככל שהילדים מתבגרים, הציפיות והסטנדרטים הלימודיים גוברים ומחמירים, והשילוב עם הלחץ מגירושין ההורים עשוי להיות מציף ומורכב מדי להתמודדות עבור המתבגר (Lansford, Malone, Castellino, Dodge, Pettit & Bates, 2006).

ההשלכות של הגירושין יכולות להתבטא גם מספר שנים לאחר הגירושין. לדוגמא, נמצא כי אפילו 8 שנים לאחר הגירושין, מתבגרים דיווחו על רמות גבוהות יותר של חרדה ודיכאון, תחושות נמוכות יותר של רווחה נפשית וכן בעיות בבתי הספר, בהשוואה לחבריהם שהוריהם נשואים. ייתכן ומתבגרים מביעים מצוקה פסיכולוגית גבוהה בשל החוויה הארוכה שלהם, עוד מהילדות, של סכסוך וריבים בין ההורים הנמשכים גם בהתבגרות ובמהלך הגירושין, למשל כאשר ישנה מחלוקת לגבי המשמורת. ישנה גם אפשרות כי מתבגרים, בהשוואה לילדים צעירים יותר, מרגישים אחריות במידה גבוהה יותר לגבי הבחירה איפה ועם מי לחיות וייתכן וזה פוגע להם באופן משמעותי ברווחה הנפשית וביכולת להסתגל למציאות החדשה (Størksen, Røysamb, Holmen, & Tambs, 2006). הקשיים הללו יכולים להימשך גם בבגרות. במחקרו של Amato (2014), נמצא כי בבגרות, ילדים להורים גרושים הינם פחות משכילים, בעלי הכנסה נמוכה יותר ובקבוצת סיכון גבוהה יותר לדיכאון ולבריאות פיזית לקויה יותר, בהשוואה לילדים להורים נשואים.

ניתן לראות הבדלים מגדריים בתגובה לגירושין של ההורים, גם בגילאים צעירים. לדוגמא, במחקרם של Clarke-Stewart et al (2000), נמצא כי הפרידה של ההורים השפיעה יותר על בנים במונחים של ביצועים קוגניטיביים בגיל 15 חודשים, בעוד הבנות היו מושפעות יותר מאשר בנים במונחים של התנהגות ואינטראקציה שלילית עם אמהותיהן בגיל 6 ו-15 חודשים. כמו כן, ישנו קשר בין התפקוד הרגשי והחברתי של הילד, לבין מגדר הילד ותפקוד ההורה לאחר הגירושין. בעוד שטיב ההורות של האם נמצא משפיע באופן דומה הן עבור בנים והן עבור בנות, טיב התפקוד ההורי של האב בעל השפעה שונה. עבור אימהות נמצא כי חלוקת המשמורת על הילדים עם האב, פוגעת לפעמים בתפקוד ההורי שלה ובכך מעלה את הסיכון שהילד או הילדה יביעו קשיים רגשיים והתנהגותיים (Simons, Lin, Gordon, Conger & Lorenz, 1999). זאת משום שאם גרושה מקדישה זמן ואנרגיה מרובים לעבודה ולעיתים פחות מתפנה לתפקידים של הורות. חלק מזה נובע מכך שלאחר הגירושין מצבה הכלכלי של האם מתדרדר והיא נאלצת לפתח עצמאות כלכלית, הבאה לעיתים על חשבון ההורות והתפקיד כאם (לוי-שיף, 2018).

עבור התפקוד ההורי של האב, נמצאו השפעות שונות עבור בנים ובנות. לדוגמא, רמת המוערבות של האב לאחר הגירושין, נמצאה קשורה לבעיות התנהגות בקרב בנים. בהשוואה לאבות לא גרושים, אבות גרושים נוטים להיות פחות נוכחים בחייהם של הילדים ובכך פחות לעזור להם בפתרון בעיות, לדון איתם בנושאים התנהגותיים או לחנך למשמעת. קשרים אלו לא נמצאו עבור בנות ונראה כי עבורן טיב ההורות של האב לא קשור